

Roofvogelvervolging in Noord-Nederland

ROB G. BIJLSMA & WILLEM VAN MANEN

Wettelijke bescherming van roofvogels, in Nederland sinds 1936 een feit, behoeft geen garantie te zijn voor een ongestoord bestaan van roofvogels. De massale sterfte van roofvogels in 1966-69 als gevolg van het gebruik van zaadontmettingsmiddelen in de landbouw is daarvan een voorbeeld. Pas langdurig lobbyen bij de betrokken ministeries, onder meer door het Comité ter Instandhouding van de Drentse fauna, zorgde uiteindelijk voor een verbod op het gebruik kwik, aldrin en dieldrin, en in 1973 van DDT. Het herstel van de Nederlandse roofvogelbevolking sinds het begin van de jaren zeventig is genoegzaam bekend, waarbij overigens voorbij wordt gegaan aan de weinig rooskleurige ontwikkelingen bij Grauwe Kiekkendief, Blauwe Kiekkendief en Tornenvalk.

De hernieuwde bezetting van het Nederlandse landschap door roofvogels wordt niet door iedereen toegelicht. Sommigen gaan bij hun roofvogelhaat verder dan grootspraak in het café en pakken geweer, klem, zaag of vergif om de "roofvogelplaag" in te dammen. Gealarmeerd door berichten over vergiftiging van roofvogels en verstoring van horsten werd in oktober 1982 de Werkgroep Roofvogels Noord-Nederland opgericht, later omgedoopt tot Werkgroep Roofvogels Noord- en Oost-Nederland (WRNON). In de werkgroep hebben tien organisaties en overheidsinstellingen zitting. Het werkgebied omvat Friesland, Groningen, Drenthe en Overijssel. Doodgevonden of stervende roofvogels worden verzameld en doorgegeven aan de Rijkspolitie en het Centraal Diergeneeskundig Instituut (CDI). Het CDI tracht de doodsoorzaak te achterhalen, de politie maakt procesverbaal op en probeert de daders op te sporen. Sinds 1983 wordt bovendien in toenemende mate door een groot aantal vrijwilligers en medewerkers van de betrokken organisaties onderzoek verricht naar broeddichtheden en broedsucces van roofvogels; de nestjongen worden zoveel mogelijk geringd.

De belangrijkste conclusies na zeven jaar veldwerk lijken te zijn dat roofvogelvervolging (a) een lokaal fenomeen is en (b) geen bedreiging vormt voor de roofvogelstand als geheel. De vervolging is geconcentreerd in ZO-Friesland (rond Bakkeveen) en in Drenthe rond het Steenbergerveld bij Roden, in de omgeving van Veenhuizen, rond Anloo en in het gebied tussen Westerbork en Tiendeveen. Het recent begonnen onderzoek in Overijssel heeft verder aanwijzingen opgeleverd dat er ook in Twente op vrij grote schaal roofvogels worden vervolgd. De vervolging spist zich toe op Havik en Buizerd, beide sterk toegenomen sinds het midden van de jaren zeventig en momenteel de meest prominente roofvogels (zeker voor niet-vogelaars als jagers en boeren).

De meest directe aanwijzing voor vervolging bestaat uit het vinden van dode roofvogels, soms zelfs naast in gif gedrenkt aas of graan. De door het CDI verzamelde cijfers vormen geen maat voor de omvang van deze vormen van sterfte, omdat lang niet alle dode roofvogels zullen zijn gevonden, veel roofvogels te ver heen waren op

de vinddatum om te kunnen worden geanalyseerd en alleen roofvogels werden opgestuurd waarvan redelijkerwijs kon worden vermoed dat deze een onnatuurlijke dood waren gestorven. Op 187 geregistreerde gevallen bleek 12% door afschot of klem te zijn omgekomen, de rest door vergif. De gebruikte giften waren parathion, alfachloralose, strychnine, mevinfos en aldicarb. Al deze middelen zijn legaal toepasbaar bij de bestrijding van mollen, ratten en emelten, of worden gebruikt als gewasbeschermingsmiddel. Er zijn echter talloze aanwijzingen dat deze bestrijdingsmiddelen illegaal worden toegepast bij de bestrijding van "rooftuig", onder meer door het uitleggen van aas of graan dat met gif is bewerkt. Het is daarom niet verwonderlijk dat 77% van de vergiftigde roofvogels uit Buizerds bestaat, een opportunistische predator die niet vies is van aas. De hoge frequentie waarmee vergiftigde Rode Wouwen worden gevonden, zou inderdaad wel eens de belangrijkste reden kunnen zijn waarom deze soort in zijn opmars wordt gestuit (zie ook Smit & Colijn in *Vogels* (47)8: 222).

De tweede methode om vervolging vast te stellen bestaat uit het opsporen en controleren van bezette nesten. Bij de Buizerd varieerde het nestsucces in 1983-87 van 17% tot 66% (n = 1596), bij de Havik van 59% tot 64% (n = 923). Plaatselijk lagen deze waarden veel lager, zoals in de omgeving van Veenhuizen. De oorzaken van mislukking konden in 205 gevallen (22%) worden vastgesteld: 11% door boswerkzaamheden, 3% door afschot en 50% door uithalen. Het laatste kwam vooral in Friesland voor, een bewijs dat in Friesland nog een levende traditie van eierverzamelen bestaat! Zelfs wanneer de oorzaak niet precies kon worden achterhaald, lag menselijke verstoring het meest voor de hand. Een notoir voorbeeld is de roofvogelbevolking op de terreinen van, ironisch genoeg, het Ministerie van Justitie rond Veenhuizen. Sinds jaar en dag mislukt hier driekwart of meer van de buizerd- en havikparen. Nadat hiertegen was geprotesteerd door leden van de WRNON, werd niet meer door de nesten geschoten, wat niet verhinderde dat het broedsucces minimaal bleef. Het aantal methoden om roofvogels uit te roeien is legio, en vele daarvan zijn -mits slim toegepast- niet te traceren. Dat er rond Veenhuizen nog steeds iets niet pluis is, bleek niet alleen uit het onveranderlijk lage broedsucces, maar ook uit de leeftijdssamenstelling van de broedparen: 50% of meer van de broedende havik- en buizerdwijfjes was in jeugdkleed, een duidelijke aanwijzing voor een hoge adulte mortaliteit. Op geen enkele andere plek in Noord-Nederland werd een vergelijkbare toestand aangetroffen.

De activiteiten van de WRNON hebben enkele evidente gevolgen gehad. Allereerst zijn de zwarte plekken met roofvogelvervolging gedefinieerd. Acties door leden en het bestuur van de WRNON hebben in enkele van die gebieden geresulteerd in een aanmerkelijk verbeterde situatie, onder meer in de omgeving van Anloo en rond Ravenswoud. In de andere gebieden lijkt een langere adem noodzakelijk, waarbij het wel en wee van de roofvogelbevolking op de voet zal moeten worden gevolgd. Een belangrijk neveneffect van de werkzaamheden van de WRNON was het ontstaan van een aanzienlijke berg

broedbiologische gegevens en een gebiedsdekkende roofvogelinventarisatie van Noord-Nederland. De gegevens over 1984-88 zijn door Willem van Manen in het kader van zijn vervangende dienstplicht (bij Staatsbosbeheer) gecontroleerd en uitgewerkt. Te zamen met de ringgegevens en de informatie over vervolging zullen deze het komende jaar tot een boek worden verwerkt. Het verzamelen van gegevens is spannend, het bewerken en publiceren ervan is zo mogelijk nog spannender!

Rob G. Bijlsma & Willem van Manen, WRNON, Aekingaweg 3, 8426 GN Appelscha

De Aalscholver: indicatorsoort voor de kwaliteit van de Nederlandse wateren?

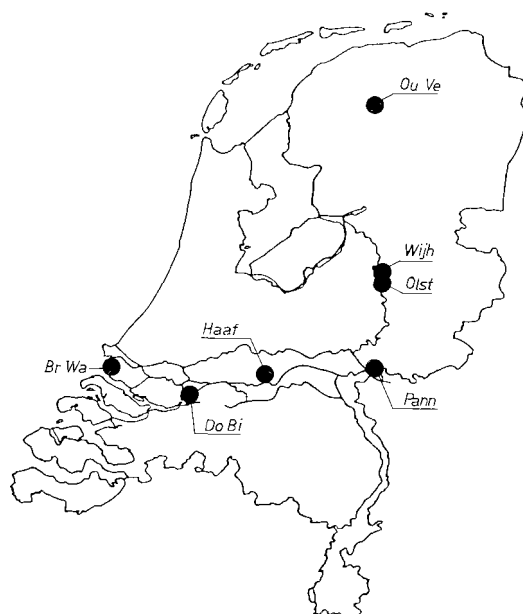
THEO J. BOUDEWIJN, SJOERD DIRKSEN, RON G. MES & BERT (L. K.) SLAGER

In het begin van deze eeuw bevonden zich op verschillende plaatsen langs onze Grote Rivieren aalscholverkolonies. De aantallen liepen terug door vervolging en uitstoting van nesten omdat vissers een concurrent in de Aalscholver zagen. De toenemende vervuiling van het water van de Grote Rivieren was een tweede belangrijke factor. Uiteindelijk bleven slechts twee vestigingen over: in het Naardermeer en bij Wanneperveen. Na volledige bescherming van de Aalscholver in 1965 namen de aantallen geleidelijk toe. Ook ontstonden een aantal nieuwe kolonies zoals in de Dordtse Biesbosch, Oostvaardersplassen en langs de IJssel en de Waal.

De terugkeer van pleisterende en broedende Aalscholvers in het rivierengebied is een hoopvol teken voor het ecosysteem van de Grote Rivieren, te meer omdat de toename samengaat met een verbetering van de kwaliteit

van het rivierwater. De vraag rijst echter of de toename plaatsvindt onder invloed van de verbeterde waterkwaliteit. De groei van de nieuwe kolonies zou ook kunnen worden veroorzaakt door een voortdurende aanvoer van dieren uit de kolonies rond het IJsselmeer. Er zijn evenwel aanwijzingen in de richting van eerstgenoemde factor. Zo vertoonde de kolonie in de Biesbosch de geringste groei van alle nieuwe vestigingen. Uit onderzoek dat in 1987 door Bureau Ecoland in opdracht van Rijkswaterstaat is uitgevoerd, bleek dat het broedsucces in deze kolonie zeer laag was: slechts van 42% van de legsels kwamen één of meer eieren uit en er vlogen gemiddeld slechts 0.6 jongen per legsel uit. Al eerder waren in de Biesbosch volwassen Aalscholvers met dodelijke concentraties PCB's in het lichaam gevonden. Hieruit ontstond het vermoeden dat het broedsucces van de Aalscholver wordt beïnvloed door de hoeveelheid milieuvreemde stoffen in het foerageergebied.

Om dit te toetsen werd in 1988 onderzoek verricht naar het broedsucces van de Aalscholvers in zeven kolonies langs de verschillende takken van de Rijn en de voedselgebieden van deze vogels. De gedachte bij dit onderzoek is dat het broedsucces van de Aalscholver zou kunnen worden gebruikt als indicator voor de kwaliteit van het aquatisch ecosysteem van de Grote Rivieren. De soort komt verspreid langs de Grote Rivieren voor en is een toppredator. Hierdoor is de kans groot dat juist bij deze soort negatieve effecten van systeemvreemde stoffen tot uiting komen. Bovendien is het een kolonievogel, zodat een groot aantal proefdieren onder gelijke omstandighe-

Ligging van de zeven kolonies. OuVe = Oude Vennen, BrWa = Breede Water, Wijh = Wijhe, Pann = Pannerden, Haaf = Haften, DoBi = Dordtse Biesbosch.

Nestcontrole met ladder en spiegel op telescoopstok.